

Hozzászólás

a Nemzeti Tájstratégiáról szóló műhelybeszélgetéshez

2015. december 2.

Tisztelt Egybegyűltek!

Kicsit zavarban vagyok, amikor – betegségem miatt - írásban küldöm hozzászólásomat. Egyrészt, mert még sosem tettem ilyet, másrészt, mert nem szeretek úgy hozzászólni egy beszélgetéshez, netán vitához, közös gondolkodáshoz, hogy nem hallottam a többieket, az előttem szólókat, kiváltképp a témához nálam jobban értőket. S az sem hagy nyugodni, hogy más határidők, a munkahelyi elfoglaltságok és a lázas állapot miatt nem tudtam annyit foglalkozni a témával, aminek alapján nyugodtan szólhatok.

Mégis megkísérlem, hogy az én részem ne hiányozzon teljesen. A hozzászólás szubjektív lesz, de remélhetőleg tartalmaz objektív elemeket is.

Építészmérnökként 1975 tavaszán kezdtem dolgozni a Városépítési Tudományos és Tervező Intézetben, s ott ismertem meg az első tájépítést, a nemrég búcsúztatott Rác Tamást. Ő akkortájt tért haza az USA-ból, Fábos Gyulától (Julius Fabostól), akinél ösztöndíjasként dolgozott és tanult. Magával hozva a számítógéppel segített tájértékelés módszerét és más újdonságokat. Neki, aztán Jávor Károlynak, Mísey Károlynak, Pirk Ambrusnak, Plósz Sándornak, Morvay Istvánnak, Drobni Marinak, Magó Erzsébetnek, Gerzanics Annamáriának köszönhetően szerettem meg a tájjal és a kertekkel, parkokkal való foglalkozást, ismertem meg az általuk képviselt szemléletet, aminek hatására kétszer is (hiába) jelentkeztem tájépítész szakmérnöknek a Soproni Egyetemre.

A településtervezésben eltöltött 11, az államigazgatásban eltöltött 20,5 és az oktatásban a Tájépítészeti Karon eltöltött 7 év tapasztalat alapján a következőket mondhatom a témáról. A természeti táj oly nagy hatással van az emberre, hogy az egyes földrészek lakosainak vércsoport gyakoriságára is kihat, s Jung Amerikában járva pl. még a fehérekben is indián vonásokat vélt felfedezni.

A településtervezés hazánkban furcsa módon városépítészetként a Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karán kezdett kialakulni (1929-től önálló tanszék), s a korai várostervezés lényegében a beépítésre szánt területekkel, jobbára a belterületekkel foglalkozott, s még 1970 táján is ezen túl csupán ún. környéktervvel tért ki a települések külterületére. Ez a terv is leginkább a város működéséhez ott szükséges egyes létesítmények helyét ábrázolta, összefüggéseit mutatta be: országos úthálózat, főbb közművezetékek, szemétkukák, dögkút, szennyvíztisztító, vízbázis, bánya, üdülőterület, majorságok. E tekintetben hozott forradalmi újítást az akkor erősödő tájépítész szakma, s ennek hatására a tervezésért akkor felelős Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium (ÉVM), amikor a '70-es évek második felében induló általános rendezési tervezési felülvizsgálatok során preferálta a települések együtt tervezését (ún. településcsoport árt-ke, Eger és 13 község, Kaposvár és 22 község terve, ...) és a tartalmi követelményekben a külterületi tervek felértékelését, új típusú megközelítést.

Ebből vita is támadt az ÉVM és az akkori Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztérium (MÉM) között, mert ez utóbbi abból kiindulva, hogy az ország területének 90%-a külterület (ma ez már „csak” 84% körüli), s akkor a tervezés irányítása őt illetné. Ma e szálon tovább gondolva annyit tennék hozzá,

hogy a térségi és települési tervezés Miniszterelnökséghez való tartozása elvileg megteremti annak a lehetőségét, hogy a tervek valóban komplexek legyenek, a lehető legtöbb szempontot érvényesítve, harmonikus egységbe rendezve. Ehhez célszerű lenne kifejezésre juttatni, hogy a területfejlesztésen és a területrendezésen kívül a településfejlesztés és a településrendezés sem része az építésügynek. Mondom ezt építészmérnöki végzettséggel. A várostervezést elsőként átfogóan rendező törvény, az 1937. évi VI. törvénycikk már címében is kifejezte ezt. Így szólt: a városrendezésről és az építésügyről (a rendezésbe beleértve a fejlesztést is, ez az első paragrafusok előírásaiból napnál világosabban kiderül).

Ebből a történetből érzékelhető, hogy a tájtervezés és ennek szerves része a tájvédelem nem tekint vissza jelentős múltra, s nem tudott még kellően mély és erős gyökereket eresztetni a társadalmi tudatba, a közgondolkodásba. Ehhez járult az is, hogy a létező szocializmus e késői szakaszában a hivatalos ideológiából még nem tűnt el a „múltat végképp eltörölni” jelszava, s a rendszerváltozás után minden megkérdőjeleződött, ami a létező szocializmusban keletkezett, fejlődött, így maga a tervezés is (a tervgazdálkodás kudarca magát a tervezést, a közösségi gondolkodás szükségességét is lejáratta) feleslegesnek tűnt.

A legutóbbi idők változásai sem kedveznek a védelemnek, mert abban a gazdasági eredmények fékezőjét látják. Az én olvasatomban riasztó az évszázadok óta külügynek nevezett tárca nevének módosítása, mert azt fejezi ki, hogy a gazdaság minden másnál fontosabb. A kulturális örökség védelmének területén végbement változások is megrendítőek, mert a hatékony kormányzás címszavával állandóan módosított jogszabályok és szervezetek szétzilálják az államigazgatást (volt olyan kormányrendelet e szakterületen, ami 2 és egynegyed évet volt hatályban, s közben kilencszer módosult, azaz a csökkenő létszámú és a politikai irányításnak kiszolgáltatott államigazgatás idejének jelentős része a tanulásra megy el az érdemi alkalmazás helyett).

Az utóbbi évtizedek szélsőséges individualizmusa, az egyén - mindenkifelett álló - jogának hangsúlyozása, az önkormányzatok nagyfokú önállósága a területei tervezést jelentősen megnehezítette. Félreértés ne essék, nem a szocializmust sírom vissza, csak a közösség jogát hangsúlyozom (a római jog hármasából – ius, res, fas /egyéni jog, a közösség joga és az isteni jog, a végzet/ a közösségét).

A településtervezés során ez azt jelenti, hogy az államigazgatásnak a szintjei szerint különböző feladata van. A kormányzati szinten a jogalkotás. Ez azért fontos, mert már az önkormányzatok is legyintenek az államigazgatási szervek véleményére, ha azok nem minden szava hivatkozik konkrét jogszabályi előírásra. Csak egy apró részletet említek: a természetes vizekkel kapcsolatban a vízgazdálkodási jogszabályok csupán a műszaki minimális távolságot említik (3-10 méter), amit meg kell tudni közelíteni a műszaki beavatkozások miatt, s a természetvédelmi az építmény-elhelyezéshez írják elő egyes területeken a természetvédelmi hatóság hozzájárulását (50, ill. 100) méter, de ismereteim szerint sehol nincs előírva, hogy a vizektől milyen távolságban kell mellőzni a terület feltörését (szántását), kell kerülni bizonyos vegyszerhasználatot stb. Ennek híján pl. a településszerkezeti terveket és szabályzatokat véleményező hatóság (államigazgatási szerv) nem tud szó szerint idézni jogszabályi helyet, ami ezeket tiltaná, s így szava pusztába kiáltott szó.

Megítélésem szerint a jogszabályokba olyan elvi megfogalmazásokat kell esetenként beiktatni (mert minden helyzetre igaz mértékeket lehetetlen megadni előre), ami lehetőséget ad a véleményezésre, s a közigazgatási bíráskodás vagy más jóváhagyó eljárást bevezetni, megerősíteni, hogy az

önkormányzatok és gazdálkodók ne hagyassák figyelmen kívül e véleményeket. Az államigazgatás alsóbb szintjein pedig meg kell erősíteni a jogalkalmazást, állandó, tartós jogszabályokkal, szakmai továbbképzésekkel, kiegyensúlyozott munkaerővel (létszám, nyugodt munkakörülmények, politikamentes működés). A területi tervezés összefüggéseit az egész államapparátusban erősíteni szükséges, mert nagyon kevés helyen értik – ez negyvenévi tapasztalatom.

A településrendezési szabályozásban nem sikerült ez ideig kellően beépíteni a tájvédelem szempontjait, bár erre próbálkozások voltak, s részeredmények születtek, pl. a biológiai aktivitásérték számítása, a települések beépített területének összenövési tilalma (ami azóta veszni látszik), a zöldterületek védelme (ami sérült a Balaton törvény módosítása során, amikor az egy cégnek eladott összes kemping beépítési mértékét a OGY kétszeresére emelte; s ugyanígy sérült a Városligeti törvényben, amikor egy védett közpark tulajdonképpen beépítésre szánt területté vált). Sok tehát a teendőnk, de ehhez – mint említettem – a gondolkodásmódunkat kell megváltoztatnunk.

Befejezésül csupán annyit tennék hozzá, hogy a gazdaság szempontjainak egyeduralma és a közvetlen kézi vezérléses politika teljhatalma olyan versenyautóhoz teszi hasonlatossá nemzeti létünket, amiben erős motor duruzsol, sőt inkább feszül, de fék egyáltalán nincs, vagy aránytalanul gyenge.

Most, amikor Párizsban jövőnkéről tárgyalnak a világ vezetői és szakemberei, nem feledkezhetünk meg Áder János egyértelmű beszédéről, amit unokáinkról az irántuk való felelősségünkről mondott, sem Ferenc pápa figyelmeztetéséről, amit Laudato si' enciklikájában tett közzé a teremtésvédelemről. A védelem gyakran túlzottan konzervatívnak tűnik, de a jó értelemben vett konzervativizmus nélkül nincs előrelépés. A múlt alattunk van, nem mögöttünk, azaz csak arra, hagyományainkra építhetünk (ez a hagyomány nyilvánul meg egy ésszerű tájhasználatban, építési rendben is).

Köszönöm figyelmüket, s jó tanácskozást kívánok.

Budapest, 2015. december 2.

Körmeny Imre